

ПІДГОТОВКА МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ – ВАЖЛИВА МЕТА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ПОЛЬСЬКИЙ АКЦЕНТ

Розглянуто проблеми підготовки молоді до сімейного життя у Польщі та деякі практичні аспекти цього процесу в Україні. Аналізуються різні аспекти (зміст та методи) навчального курсу "Підготовка до життя в сім'ї", впровадженого у навчальних закладах Польщі. Зроблено висновок про доцільність використання в Україні польського досвіду, за якого здійснюється підготовка до сімейного життя учнівської та студентської молоді у формі самостійного навчального курсу за рахунок варіативної складової навчального плану.

Значні соціально-економічні проблеми сучасного суспільства знаходять певне відображення у процесі функціонування сім'ї, що постає наріжним соціальним інститутом – системотвірним чинником існування людської цивілізації. Можна наголосити на таких негативних тенденціях, як значне зменшення кількості зареєстрованих шлюбів та збільшення кількості розлучень, поширення кількості одностатевих шлюбів та законодавчий дозвіл всиновлення ними дітей та ін. Зазначені негативні процеси перебігають в умовах погіршення екологічної, психофізіологічної та духовної складових існування сучасної людини.

На державному рівні пріоритетним напрямом оздоровлення суспільства є заняття фізкультурою, спортом, туризмом, громадською діяльністю тощо. Але практика показує, що пропаганда спорту і здорового способу життя є далеко не основним критерієм покращення суспільного здоров'я.

Духовний, фізичний та моральний занепад у нашій державі, алкоголізація суспільства спричиняють досить високий рівень захворюваності і смертності населення, руйнування сім'ї як основи здорового суспільства. В останні десятиліття спостерігається тенденція до омолодження алкоголізму, що спричинило необхідність створення підліткової і навіть дитячої наркології.

Процеси акселерації, поширення негативних явищ молодіжної субкультури, що спотворює сферу дозвілля підлітків та юнацтва, інтенсифікація їхніх контактів актуалізували багато соціально-педагогічних проблем, пов'язаних зі статевими відносинами, здоровим способом життя, розвитком морально-психологічних якостей в молодіжному середовищі, що, у свою чергу, спричиняють зростання венеричних захворювань, помолодшання проституції. Це відбувається на

тлі недостатньої інформованість молоді з питань статево-шлюбних відносин за умов духовно-моральної дезорієнтації суспільства.

Зазначимо, що у кінці ХХ століття Польща зазнала кризи сім'ї, оскільки значно знизилась кількість одружень за умов зростання динаміки розлучень. У той час як шлюбна народжуваність різко зменшилась, значно росла позашлюбна народжуваність. Природно, що це спричинило потребу допомоги батькам у їхній виховній ролі з питання здорового способу життя підлітків, підготовки їх до сімейного життя, виконання сімейно-гендерних ролей.

Відтак значно актуалізується проблема підготовки учнівської молоді до родинного життя. Аналіз теоретичних і прикладних аспектів формування моральних стосунків підлітків, підготовки молодих людей до сімейного життя стали предметом вітчизняних та зарубіжних науковців (Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Бех, П. Блонський, Л. Богданович, М. Корольчук, В. Маценко, В. Постовий та ін.).

Значна увага науковців зосереджується на проблемах підготовки молоді до сімейного життя, зокрема досліджуються: питання статевого виховання та просвіти молоді (Ю. Бжиська, О. Василенко, О. Главацька, І. Даценко, П. Дробязко, В. Захарченко, О. Коган, С. Колосовський, Г. Корчова та ін.); формування в молодих людях мотивації до здорового способу життя (О. Вакуленко, О. Вознюк, О. Дубасенюк, В. Кравець, С. Страшко, Л. Животовська та ін.); різні аспекти дошлюбної підготовки молоді (Н. Бугаєць, В. Кравець, Л. Яворська та ін.); питання розвитку соціальної зрілості та шляхи формування життєвих компетенцій учнівської молоді (О. Безкоровайна, О. Заболотна, Н. Лавриченко, О. Поліщук, В. Радул, С. Ситнікова та ін.); проблеми гендерного виховання (С. Вихор, Т. Говорун, О. Кікінеджи, О. Цокур та ін.); різні аспекти виховання загальнолюдських цінностей у контексті культури поведінки (С. Кириленко, І. Корнієнко, В. Хмель, К. Чорна та ін.); проблеми формування гуманістично спрямованої особистості підлітків (А. Вірковський, І. Бех, А. Степанюк та ін.) [1–6].

Окрім цього, в монографічних дослідженнях вітчизняних педагогів знайшли відображення проблеми теорії і практики дошлюбної підготовки молоді (І. Даценко, В. Кравець та ін.); індивідуального підходу до старшокласників у підготовці майбутнього сім'янина (В. Бизова, М. Феоктистова та ін.); взаємодії школи та сім'ї у підготовці учнів до шлюбу (В. Постовий, Д. Перфильєвська, Є. Сичова та ін.); питання підготовки молоді до виконання батьківських функцій (В. Бойко, Д. Луцик, Г. Чередниченко та ін.).

У погляді польської науково-педагогічної думки знаходяться різнобічні проблеми, зокрема різні аспекти морально-статевого виховання (М. Браун-Галковська, В. Брейнак, В. Фіялковський, З. Іздебський та ін.),

питання підготовки молоді до виконання подружніх і сімейних ролей (К. Островська, М. Козакевич та ін.), різні аспекти здорового способу життя (М. Рись, Г. Венглярчик та ін.), статевого виховання учнів (Г. Венглярчик, В. Оконь), питання розвитку поглядів на сім'ю (Д. Тераковська, Я. Бомба), становлення та розвиток польської системи підготовки молоді до життя в сім'ї (Г. Ковальчик, М. Коморовська-Пудло, Т. Круль, К. Маснік, І. Шемпрух та ін.) [7–9].

У зв'язку з цим зазначимо, що звернення до проблеми функціонування соціально-педагогічного середовища Польщі допоможе подоланню певного розриву між вітчизняною системою освіти і світовими тенденціями щодо реформування освіти. У цьому полягає завдання нашої статті.

Як засвідчує аналіз науково-педагогічної літератури, мета польського курсу підготовки молоді до родинного життя полягає в забезпеченні засвоєння учнівською молоддю як теоретичних знань, так і розвитку вмінь і навичок щодо набуття і збагачення досвіду сімейного, а також здорового способу життя.

За цих умов у навчальних закладах Польщі було впроваджено навчальний курс *"Підготовка до життя в сім'ї"*, що мало на меті подолати такі негативні чинники, як: деградація загальнолюдської моралі; тенденція щодо передчасного статевого життя і як наслідок – поширення венеричних хвороб, зокрема ВІЛ-інфекції, поширення проблеми бездоглядності дітей і підлітків.

У контексті зазначеного курсу, наділеного статусом повноцінної навчальної дисципліни (що входить у відповідний шкільний компонент навчального плану), статево виховання розглядається як вкрай важлива складова процесу виховання, причому однією з цілей предмета *"Підготовка до життя в сім'ї"* є розвиток здорової, гармонійної особистості, відповідальної за реалізацію такого способу життя, котрий би гарантував розв'язання проблем, пов'язаних із фізичним, психічним і суспільним розвитком людини. Крім того, в рамках курсу реалізувалося ознайомлення учнівської молоді з функціями й організацією сімейного життя та передбачалося формування в молодих людях рефлексійного ставлення до себе, яке б сприяло переконанню в необхідності саморозвитку за умов урахування потреб інших людей, виховання загальнолюдських та сімейних цінностей, розширення соціально-рольового репертуару молодих людей (що передбачало виконання батьківських, подружніх, професійних, громадянських суспільних ролей).

Відтак головною метою навчального курсу, що розглядається, було зміцнення виховної роботи сім'ї, допомога батькам та молоді у сфері проблем психосексуальної зрілості молодого покоління, формування відповідального батьківства та ін. [5, с. 87–92; 9].

При цьому процес підготовки молодих людей до сімейного життя в різних типах навчальних закладів Польщі виявив такі етапи розвитку: факультативні заняття, обов'язковий предмет для учнів 5–8 класів в школах podstawових (II ступеня, базова), обов'язковий предмет на всіх рівнях ponadpodstawових шкіл (III ступеня, ponadбазова).

При цьому важливим є: на рівні podstawової школи – демонстрація сімейних цінностей, допомога в усвідомленні змін періоду дозрівання молодшої людини; у гімназії – формування в молодих людях відповідних умінь щодо розуміння людської особи і добір цінностей, які забезпечують розвиток людини; в школах ponadгімназійних – формування відповідних умінь приймати рішення щодо життєвого вибору, поглиблення знань про дружбу, любов, людську стать, психорольові взаємини.

Аналіз змістового аспекту курсу *"Підготовка до життя в сім'ї"* дозволяє диференціювати певні тематичні групи, які передбачені для засвоєння на заняттях основного курсу в школах ponadpodstawових.

I група охоплює теми, пов'язані з проблемами розвитку людини загалом, та молодшої людини зокрема (психосексуальний розвиток; розуміння критеріїв біологічної, психічної і суспільної зрілості особистості; різні проблеми періоду дозрівання і способи подолання психофізіологічних, психологічних труднощів, які з ними пов'язані).

II група окреслює теми, які стосуються питання статевого та сексуального виховання (соціально-особистісні цінності, пов'язані зі статтю людини, такі, як мужність, жіночість, кохання, подружжя, сім'я, сімейні взаємини, батьківство та ін.); значущість відповідальності молодих людей в усвідомленні власної статі і побудові тривалих інтимних зв'язків; біологічний, емоційний, духовно-психологічний аспекти психосексуальної ідентифікації молоді; негативні наслідки передчасної сексуальної ініціації; різні аспекти процесу сексуального співіснування та передчасного батьківства; форми сексуальних злочинів та психічних захворювань на сексуальному ґрунті; засоби психологічної і медичної допомоги, зокрема в разі передчасної вагітності.

III група питань пов'язана з чуттєвою сферою індивіда та охоплює такі проблеми та аспекти, як природа кохання, його генеза та стадії розвитку (симпатія, закоханість, підліткова любов, зріле кохання); різнобічні проблеми реалізації психофізіологічної закоханості (незрілість, егоїзм, відсутність розуміння природи любові, відповідальності; ревності, невміння проявляти почуття симпатії та закоханості); різні види любові як статичного та динамічного феномена.

IV група охоплює теми, пов'язані з плануванням та створенням сім'ї, що передбачає висвітлення таких аспектів цього процесу, як методи планування сім'ї; екологічний, психолого-етичний, духовно-моральний аспекти застосування планування сім'ї; критерії та труднощі, пов'язані з

вибором чоловіка чи дружини; причини конфліктів у сім'ї та психологічні аспекти їх розв'язання; соціально-економічні та психолого-поведінкові небезпеки, яким відкрита сучасна сім'я (родинна агресія, алкоголізм, розлучення, самотнє батьківство); різнобічні аспекти сімейного законодавства.

V група окреслює проблеми реалізації батьківства, материнства та виховання дітей у сім'ї (усвідомлення дівчатами власної плідності, розуміння законодавчого та морально-етичного боків усиновлення, а також різних аспектів плідності та бездітності; гігієна вагітності, натальний та постнатальний розвиток дитини; роль батька в цих процесах; виховання дітей у сім'ї; роль правильних батьківських стосунків для розвитку дитини та ін.).

VI група охоплює теми, пов'язані зі збереженням життя і здоров'я молодих людей, зокрема й підлітків (хвороби, які передаються статевим шляхом, серед яких і СНІД, їх профілактика; методи і засоби контрацепції та їх побічна дія, морально-психологічний аспект їх застосування; а також проблема переривання вагітності як загроза для фізичного і психічного здоров'я; медико-біологічний та морально-психологічний аспекти статевих стосунків.

Аналіз зазначених аспектів шести тематичних груп засвідчує, що вони охоплюють практично всі визначені проблеми, крім, напевно, проблеми релігійної, пов'язаної з релігійними регуляторами психостатевих та сімейних взаємин.

Щодо освітньо-дидактичної реалізації навчального курсу *"Підготовка до життя в сім'ї"*, то в процесі його викладання в освітніх закладах Польщі пріоритетна роль належить активним методам навчання, які ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії і сприяють формуванню творчого, критичного мислення та поведінки (соціально-педагогічне проектування, методи "відкритої трибуни", "інтелектуального аукціону", "гри-інсценізації", аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, соціально-рольова гра, соціально-психологічний тренінг, активне навчання за моделлю *"цикл Д. А. Кольба"*, інтерактивні презентації; мозкові штурми, фронтальні, групові та індивідуальні форми організації навчальної діяльності; застосування кросвордів, малюнків.

В Україні існує спеціальна тренінгова програма *"Основи сімейного життя"*, що складається з двох тематичних блоків, *перший* з яких подає інтегровані заняття, метою яких є досягнення учнями усвідомлення деяких своїх особистісних особливостей, визначення своєї соціально-рольової та психостатевої ідентичності, формування адекватних міжособистісних взаємин між юнаками і дівчатами, оптимізації міжособистісного спілкування, подолання різнобічних конфліктів. Цей блок містить вправи, спрямовані на розвиток психологічних можливостей

особистості, її соціально-перцептивних і комунікативних здібностей, усвідомлення гармонійних та деструктивних способів спілкування у сфері психостатевих відносин, тренування прийомів невербальної комунікації, відпрацювання навичок оптимального спілкування і взаємодії з протилежною статтю.

Другий блок орієнтується на досягнення учасниками тренінгів рефлексії в системі сімейних взаємин, спілкування, життєдіяльності та професійній діяльності, коли акцент робиться на відпрацювання відповідних вправ, спрямованих на розвиток здібностей, навичок і умінь, необхідних для сімейного життя, вивчення психологічних основ спілкування в родині, закріплення нових поведінкових психостатевих та психосексуальних поведінкових моделей.

Вивчення функціонування освітньої системи Польщі щодо визначених освітніх напрямів дозволяє дійти **висновку**, що в нашій державі доцільним є використання польського досвіду: підготовку до сімейного життя учнівської та студентської молоді слід здійснювати у формі самостійного навчального курсу за рахунок варіативної складової навчального плану; при навчальних закладах різного типу слід створити спеціальні навчально-методичні центри з підготовки молоді до сімейного життя, зокрема при обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти слід створити центри, спрямовані на підготовку і сертифікацію викладачів з основ сімейного життя; проведення відповідного моніторингу.

Природно, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми та потребує вивчення польської системи підвищення кваліфікації вчителів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бугаєць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. А. Бугаєць ; Харків. пед. ун-т ім. Г. Сковороди.— Харків., 2002.— 18 с.
2. Вакуленко О. В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці // Дис... канд. пед. наук.— 13.00.05 – соціальна педагогіка / Вакуленко Олена Василівна.— Київ, 2001.— 170 с.
3. Вознюк О. В. Організаційно-педагогічні засади формування здорового способу життя суб'єктів освіти : монографія / О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк, Ф. М. Калінчук.— Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012.— 408 с.
4. Даценко І. М. Інноваційні технології у професійній діяльності польських учителів на заняттях "Підготовка молоді до життя в сім'ї" / І. М. Даценко // Педагог професійної школи : зб. наук. праць.— Київ : Науковий світ, 2007.— Вип. VIII.— С. 270–277.
5. Даценко І. М. Теоретичні засади освітньої технології підготовки учнівської молоді до життя в сім'ї у школах Польщі / І. М. Даценко // Мандрівець.— 2008.— № 2 (73).— С. 87–92.

6. Захарченко В. Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. / В. Г. Захарченко // Український соціум.— 2004.— № 1 (3).— С. 14–23.
7. Edukacja dla wspolezności : зб. наук. праць : у 2 т. / Мін-во освіти і науки України, НАПН України, НПУ імені М. П. Драгоманова, Комітет педагогічних наук Польської академії наук. Наукове товариство "Польща-Україна", Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Асоц. ректорів мед. ун-тів Європи; редкол. В. Г. Кремень (голова), В. П. Андрущенко, Н. Г. Ничкало Ф. Шльосек (заст. голови).— Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015.— Т. 1.— 662 с.
8. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / Wicenty Okoń.— Warszawa : Żak, 2004. — 486 s.
9. Szempruch J. Współpraca rodziny i szkoły w procesie wychowania dziecka // J. Szempruch.— Kwartalnik Edukacyjny.— 2000.— Nr. 4.— S. 28–39.

Iryna Krukowska. Przygotowanie młodzieży do życia rodzinnego jest ważnym celem współczesnej edukacji: polski akcent

Omówiono problemy przygotowania młodzieży do życia rodzinnego w Polsce i niektóre praktyczne aspekty określonego procesu na Ukrainie. Analizowane są różne aspekty (spis treści i metody) kursu "Przygotowanie do życia w rodzinie", wprowadzonego w szkołach w Polsce. Stwierdza się, że w naszym państwie słusznym jest korzystanie z polskiego doświadczenia, ponieważ przygotowania do życia rodzinnego uczniów i studentów powinno odbywać się w formie samodzielnego kursu jako wariantywny element programu nauczania.

Iryna Krukowska. Young People Training for Family Life as an Important Goal of Modern Education: the Polish Accent.

The article deals with the problems of training of youth for family life in Poland and some practical aspects of this process in Ukraine. Different aspects (content and methods) of the course "Training for Family Life", introduced in educational institutions of Poland are analyzed. It is concluded that in Ukraine it is appropriate to use the Polish experience in the course of training students and youth for family life as it is implemented in the form of an independent study course at the expense of the variable component of the curriculum.